



11 000
AASTAT
PÄRNUT

EESTI VABARIIK



www.visitparnu.com



KAS TEADSID, ET

Baltikumi vanim inimfiguur
on leitud Pärnumaalt? See on
vähemalt 8200 aastat vana
ning tehtud põdrasarvest.



11 000 AASTAT AJALUGU

Vanimad asustusjäljed Eestis on leitud Pärnumaalt Pulli külast, mis sel ajal oli vee all. 1960. aastatel teostatud arheoloogiliste kaevamiste käigus selgus, et Pärnu jõkke voolanud oja suudmes on olnud asula, kus elati juba 11 000 aastat tagasi.

Asulast leiti tuleasemeid ja maasse löödud vaiade otsi, mis võisid pärineda toonastest elamutest. Ilmselt oli tegemist hooajalise asulakohaga, kus elati vaid suviti, kui olid soodsad tingimused kalastamiseks. Esemed, mida asulast leiti, olid tulekivist ja sarvest valmistatud noad, nooleotsad, naasklid, uuritsad ning muud kiviaja inimese töö- ja jahiriistad. Leidude hulgas oli ka koera hammas, mis on vanimaks tõendiks koera pidamise kohta Eestis.

Pärnumaa oli läbi kiviaja suhteliselt tihedalt asustatud piirkond. Sellest perioodist on teada vähemalt 12 asulat. Merevee taseme tõustes tekkisid ranniku äärde lahed, laguunid ja saarekesed, mis võimaldasid tegeleda nii küttimise kui kalastamisega. Asulakohadest leitud luude põhjal võib öelda, et tollased inimesed püüdsid haugi, la-

tikat ja koha ning küttisid põtru ja kopraid, hiljem ka tarvaid ja metssigu. Umbes 7000 aastat e.Kr on Sindi-Lodjas teada Eesti vanim täpsemalt dateeritud asulakoht, kus lisaks metsloomade küttimisele ja kalapüügile on tegeletud ka hüljeste küttimisega.

Siinset tihedat asustust kinnitavad ka Pärnu jõe kallastelt leitud tuhanded haruldased kiviaegsed juhuleiud. Nende hulgas on peamiselt luust ja sarvest töö-, jahi- ja kalastusriistad – odaotsad, nooleotsad, ahingud, õngekonksud ja kirved. Tõenäoliselt on tegemist esemetega, mis on Pärnu jõe poolt välja uhutud kunagistest asulakohtadest. Umbes 4000 aastat e.Kr toimusid muutused, mis mõjutasid kiviaja inimese maailmapilti ja materiaalset kultuuri. Nii nagu mujale Eestisse, jõudis ka Pärnumaale uusi elanikke, kes tõid endaga kaasa uued oskused. Just sellel ajal hakatakse üle Eesti valmistama savinõusid, mida neile iseloomuliku kammilaadse templiga tehtud ornamendi järgi nimetatakse kammkeraamikaks. Samuti on sellest perioodist teada esimesed viited vilja kasvatamise kohta Pärnumaal.



KAS TEADSID, ET

keskajal oli Pärnu jõe suudmes kaks teineteisest eraldi tegutsevat linna? Jõe vasakul kaldal Vana-Pärnu ja paremal kaldal Uus-Pärnu.

HANSA AJALUGU. KESKAEGNE UUS-PÄRNU NING ELUOLU



Esimene linn tekkis Pärnu jõe vasakule kaldale hiljemalt aastal 1251, kui Saare-Lääne piiskop Henrik (Henricus) lasi tänapäevase Vana-Pärnu

kohale ehitada toomkiriku ning selle ümber linna. Linn hävis juba aastal 1263, kui žemaitide vürst Treniota oma väega kiriku ja linna maha põletasid. Ilmselt tekkis samal ajal linn ka Pärnu jõe paremale kaldale, sest juba kaks aastat hiljem on Uus-Pärnus ametisse määratud komtuur ning ilmselt tegutses ka raad.

Läbi keskaja oli Uus-Pärnus kaks õiguslikku territooriumit – linn ja ordulinnus. Ordulinnus oli siinse piirkonna halduskeskuseks, mida valitses ordu kohapealne esindaja ehk komtuur. Pärnu komtuurkonna süda oli aga ordulinnuse kõrval paiknenud linn. Kuigi linna elu allus raele, siis rae võim linnusesse ei ulatunud. Raad koosnes peamiselt kaupmeestest, erandjuhtudel ka aadlikest ja käsitöelistest ning selle ülesanneteks oli pidada kohut ja koguda makse.



Uus-Pärnu oli keskajal üks vähestest Eesti linnadest, mis oli ümbritsetud ringmüüriaga. Linna ja linnast välja sai läbi kuue värava, millest olulisemad olid tänapäeval Pärnu Muuseumi fuajee pöranda all asuv Jõe värav, mis viis sadamasse ja Riia värav selle vastasküljel. Nende vahel asus linna peakirik – 13. sajandist pärinev Nikolai (St. Nicolai) kirik ja turuplats. Turul asusid liha- ja leivapoed, selle põhjasevas paiknes kahekorruseline raekoda ning selle küljes vae-koda.



Keskaegne Uus-Pärnu oli pindalalt (62 000 m²) ja rahvaarvult üks suuremaid linnu Vana-Liivimaal, olles selgelt väiksem vaid Riiast, Tartust ja Tallinnast. Oletuslikult võis Uus-Pärnus 16. sajandil elada kuni 1100 inimest, kellest umbes 600 elas linnamüüride vahel. Linna majanduse aluse moodustas hansakaupmeeste ja käsitöölise tegevus. Kui algsetel olid elumajad reeglina puidust, siis juba 16. sajandi alguses olid ülekaalus kivimajad. Peale elumajade olid linnas ka kõrtsid, keldritega kiviaidad, tallid, aialapid ning käsitöölise poed. 16. sajandi alguses peeti linnas vähemalt 25 käsitööametit.

Uus-Pärnu oli hansalinn ning kaubandusel oli oluline roll linna elu kujundamisel. Uus-Pärnu sai hansalinna õigused hiljemalt 14. sajandi alguses ning linnast kujunes oluline Liivimaa põllumajandustoodangu väljaveosadam. Kuulumine Hansa Liitu oli oluline, sest kõik edasimüüdav kaup tuli hansalinnas enne maha laadida ja ladustada.

See aga tõi tulu kohalikele kaupmehele. Kõige tihedamad kaubandussuhted olid Tallinna ja Riiaga. Väljaspool Liivimaad olid tähtsaimad kaubanduspartnerid Lübeck ja Rostock. Uus-Pärnust eksporditi teravilja (rukis, oder, linnased) ja lina, vähemas koguses ka puitu ja nahku. Peamised impordiartiklid olid sool, õlu, kalev ja heeringad.

Ülemerekaubandus toimus spetsiaalselt kaupade transportimiseks mõeldud laevadega. Hansakaubanduse alguses oli peamiseks laevatüübiks avatud tekiga ning madala süvise ja lameda põhjaga koged. Ühe sellise laeva pardatükk leiti 1990. aastate alguses Pärnu jõest ning on eksponeeritud Pärnu Muuseumi fuajees.

1263. aastal maha põletatud linna alale asutas Saare-Lääne piiskop Jakob (Jacobus) uue linna 1320. või 1330. aastatel ja selle nimeks sai Vana-Pärnu, 16. sajandil oli seal 200-300 elanikku.

Pärnu linnamüüri Jõevärav. Puitsillutis ja läänepoolne torn (vaade idast)





KAS TEADSID, ET

17. sajandil Pärnu garnisonis teeninud sõdurid pidid oma sini-kollased mundrid ise õmblema?

Karl-Gustavi ehk Tallinna värav. Pärnu Vallikäärü üles seatud maketid annavad visuaalse ülevaate Pärnu kujunemisest kindluslinnast tänapäevaseks kuurordiks

PÄRNU KUI KINDLUSLINN 17. SAJANDIL

1629. aastal sõlmitud Poola-Rootsi vahelise Altmargi rahuga läks kogu Liivimaa, sealhulgas ka Pärnu Rootsi võimu alla. Pärnul õnnestus säilitada oma linnaõigused ning linna juhtimine jäi endiselt raele. Just Rootsi ajal hakkas Pärnust kujunema barokne linn, mille territoorium kasvas peaaegu kaks korda.

Pärnu asus strateegilises kohas Tallinna ja Riia vahel, mis nõudis tugeva kaitse-süsteemi väljaehitamist. Töödega alus-

tati juba 1670. aastate lõpus ning selle tulemusel ehitati keskaegne linnamüür ümber seitsmenurkseks bastionaalvööndiks. Bastioni näol oli tegemist eenduva kolmnurkse muldkehandiga kaitseehitisega, mis võimaldas vaenlast igast küljest flankeerida. Bastionid kandsid taevakehade järgi nimesid Sol, Jupiter, Mercurius, Luna, Venus, Saturnus, Mars ning kaks raveliini Morgenstern ja Abenstern. 17. sajandi lõpuks kujunes Pärnu üheks suurimaks granisonilinnaks Eesti- ja Liivimaal.

Linna pääses läbi kolme värava – Riia, Vee ja Karl-Gustavi ehk Tallinna värav, millest vaid viimane on tänaseni säilinud. Koos bastionaalvööndi rajamisega laiendati ka linna territooriumit. Eesmärgiks oli kujundada ideaallinn täisnurkseteks jaotatud kvartalite, täpselt planeeritud tänavatevõrgustiku ning linna keskusega. Keskaegsed müürid vana ja uue osa vahel lammutati ning linna peatänavaks sai Rüütli tänav. Linna ümbritses neli tänavat: Põhja ja Lõuna ning Hommiku ja Öhtu tänavad. Nende abil on ka tänapäeval võimalik ette kujutada 17. sajandi Pärnu linna suurust.



Seitsmenurkne bastionaalvöönd

Mitmete teiste uuenduste kõrval alustas 17. sajandi lõpus Pärnus tegevust ülikool. Pidulik avamine toimus 1699. aasta suve lõpus vana ordulinnuse hoones. Ülikoolis oli neli teaduskonda – usu-, filosoofia-, õigus- ja teoloogiateaduskond. Ülikooli keldris alustas tegevust Pärnu esimene trükikoda ning muude trükiste kõrval ilmus ka kaks eestikeelset luuletust. Õppetöö toimus kuni 1709. aastani ning viimased professorid ja tudengid lahkusid 1710. aasta augustis, kui Pärnu kapituleerus Vene vägede ees.



Pärnu linnamüüri „Punchi” torn



KUURORT – LÄÄNEMERE TUHKATRIINU!



Pärnu kuurordi sünniks loetakse 1838. aastat, mil mere ääres alustas tegevust esimene supelasutus. Suvel pakuti soovijaile mereveega vanne ning meresuplust, talvel töötas samas saun. Pärnule nii omased supelrand, pargid, puisteed ja elegantne supel- arhitektuur hakkasid kuurorti ilmes- tama alles 40–50 aastat hiljem.

1890. aastal alustas tööd uus moodne supelasutus, samal aastal kanti Pärnu Venemaa keiserlike kuurortide nimis- tusse. Ka kohalik eliit innustus üha rohkem Pärnu kui suvitus- ja supellinna

ideest. Kindluslinnast mere poole kerkis õhuliste ja avarate verandade, rohke puitpitsdekooriga historitsistlike puidust suvilate ja pansionite ning varjuliste alleede ja parkidega kuurort-eeslinn.

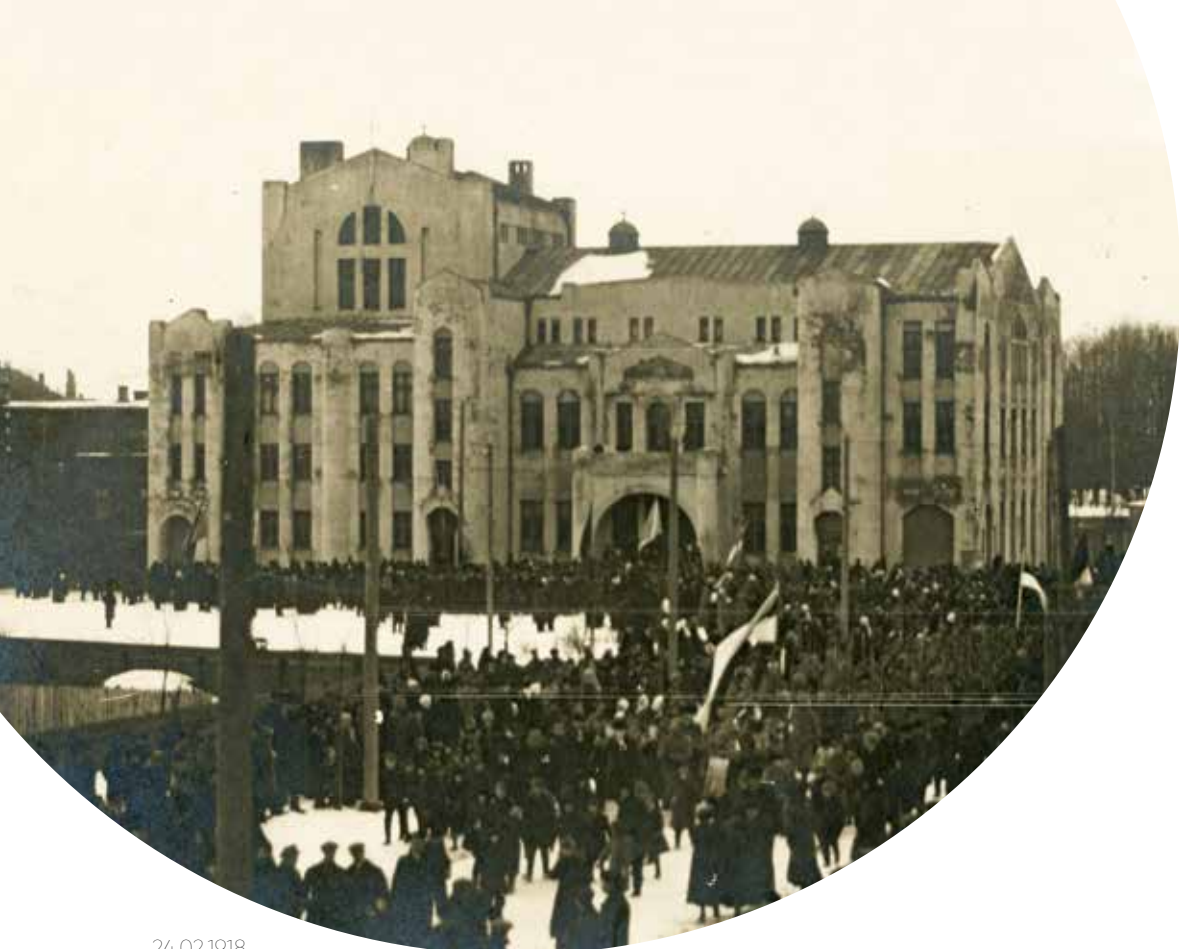
Edumeelsed uuendused kuurordielu korralduses kujundasid 1900ndatel Pärnust kaasaegse ravibaasiga tervisekuurordi. Sõjaeelse perioodi kõige edukamaks hooajaks kujunes 1908. aasta, mil Pärnus viibis ligi 2500 suvekülast. Peamiselt Moskvast ja Peterburist pärit suurtsugu suvekülastused Pärnut hellitlevalt "hurmavaks Läänemere Tuhkatriinuks" .



Suvitajad Mudaravila ees 1930ndate algus / 2013

Kuurordimood.





24.02.1918

VABARIIGI SÜNNILUGU

Eestlased olid saksa kolonistide poolt asutatud linnas saanud enamuseks juba 19. sajandil ja 1909. aastal valmis linnas suurima ehitisena kultuuri- ja teatriseltsi "Endla" seltsimaja. 1918. aasta alguses jõudsid Eesti erakonnad üksmeelele, et I maailmasõja ajal esile tõstetud rahvaste enesemääramisõigust kasutavad eestlased Eesti Vabariigi välja kuulutamisega.

1917. aasta suvel valitud Eesti Maapäeva volituste alusel tegutsev Päästekomitee kinnitas 21. Veebruaril 1918 "Manifesti Eestimaa rahvastele", mil-

lega seda avalikult taheti väljendada. Eesti oli Vene impeeriumi osa, mis sõdis Saksamaaga ja rinne liikus parajasti üle autonoomse kubermangu õigustes elava Eesti. Nii tuli manifest välja kuulutada Vene vägede lahkumise ja Saksa vägede sissemarsi vahel, autonoomia tingimustes loodud Eesti rahvusväeosade kaitse all.

Pärnus oli rahvusväeosade pataljoni suuruseks koos selle juurde kuuluva mereväeüksusega umbes 700 meest, 20. veebruaril oli kindlameelne pataljon seisnud lahinguvalmiduses kõigi ülejää-

nud siinpaiknevate Vene vägede vastu ja saavutanud selles veretus lahingus võidu – suurtükkidega varustatud vastaspool taandus. Üheski teises Eesti linnas manifesti avalikult ette lugeda ei riskitud. Pärnus oli 22. veebruaril juba täielikult eesti poliitikute käes, kes olid loonud ajutise korrakaitsekomitee ja samal õhtul toimunud rahvakoosolekul “Endla” teatrisaalis võeti vastu otsus kuulutada Pärnus välja Eesti Vabariik ja teatada uue rahvusriigi neutraliteedist käimasolevas I maailmasõjas. 23. veebruaril jõudis manifesti tekstidega Pärnusse Eesti Maapäeva täidesaatva võimu ehk Maavalitsuse asjadevalitseja Jaan Soop. Pärnu Kooliõpetajate Liidu esindaja Jaan Järve, Eesti Maa-rahva Liidu kohalik esindaja August Jürmann jt. Eesti poliitikud organiseerisid manifesti trükkimise kümnetes tuhandetes eksemplarides, nende levitamise ja manifesti avaliku ettelugemise kell 20.00 “Endla” seltsimaja rõdult. 24. veebruaril korraldati “Endla” juurest raekotta sõjaväe ja Eesti seltside paraad, raekojas kirjutati alla akt iseseisvusmanifesti avaliku ettelugemise kohta ja nii oli Eesti Vabariik Pärnus sündinud. Samal ja järgmisel päeval toimusid manifesti ettelugemised ja levitamised veel Viljandis, Paides, Tallinnas, Narvas ja teistes paikades, kuid 25. veebruaril saabusid Saksa väed, kellele oli antud korraldus mitte tunnustada Eesti Vabariiki ja selle esindajaid ning algas Saksa okupatsioon, mis lõppes selle riigi kapituleerumisega novembris 1918.

Eesti Vabariik taastati Pärnus 23.-24. novembril 1918 ja kohe algas ülesehitustöö. Alanud Vabadussõjas ei langenud Pärnu kordagi vaenlaste kätte ja siin formeeritud Eesti Rahvaväe polgud olid aktiivsed nii Lõuna- kui Idarindel. Pärnus toodeti isegi sõjatehnikat – veoauto Delahaye raamile

ehitatud soomusauto “Vanapagan” ja kitsarööpmelise raudtee kaubavagnite kohandamisega valmistatud “soomusrongide” osad. 1920. aastatel suudeti taastatada merekaubandus ja siin hakkasid uuesti tegutsema Hans Diedrich Schmidt, Julius Dicksi jt kaubandusettevõtted. Kuigi suure osa täitis puidueksport, oli majanduselus oluline roll ka Eesti töötleva tööstusel (Lina- vabrik jt) ja masinaehitusel (R. Strycki ja M. Seileri mootoritehased).

1920. aastatel Eestisse jõudnud päevitamise ja aktiivse rannapuhkuse mood andis uue sisu ja ilme ka Pärnu kuurordile. Supelarhitektuuris sai domineerivaks funktsionalistlik elegants ja praktilisus, rannapildis aga üha päevitunumad ja napimas riietuses suvitajad. Pärnust kujunes Eesti Vabariigi populaarseim ning esinduslikeim puhke- ja ravikuurort – suvenautlejate paradiis ja Eesti suvepealinn.

Kui 1920. aastate teisel poolel oli Pärnut külastanud välismaalaste seas enamuses soomlased, siis 1930. aastate keskel hakkasid domineerima rootslased. Neile järgnesid suvekülalised Soomest, Lätist ja Saksamaalt. 1939. aasta suvel tähistas Pärnu suurejooneliselt kuurordi 100. aastapäeva.

KAS TEADSID, ET

vähemalt 20 000 eksemplari iseseisvusmanifesti trükiti Aleksander Jürvetsoni trükikojas masinat käsitsi ringi ajades, sest linna elektrijaam oli Vene komandandi paanika tõttu õhitud juba 1915. aastal?



KAS TEADSID, ET

esimene avalik parkla ja valgusfooriga ristmik avati Pärnus 1970. aastal?

NÕUKOGUDE AEG JA KUURORT

1940. aastal alanud okupatsioonide aeg kestis pool sajandit ja muutis Pärnu tundmatuseni. Esiteks ei ehitatud hoolimata suurejoonelistest plaanidest üles sõjas põhjalikult purustatud kesklinna ja hävis praktiliselt kogu kesk-aegne vanalinn. Kadus ka tänavate ajalooline struktuur. Alles 1950. aastate lõpus hakati kesklinna järjekindlalt hoonestama tüüpprojektidena kavandatud hoonetena, tasandades ajalooliste hoonete varemed.

Pärnu rahvusvaheline kaubasadam suleti ja anti kalapüügilaevade baasiks. Ainsaks hotelliks välismaalastele oli kuni

hotell "Pärnu" valmimiseni võõrastemaja "Võit" (tänapäevane hotell Victoria). Tootmisettevõtted hakkasid viimase piirini forsseerituna tootma plaanimajanduses ettenähtud tooteid ja neid laiendati võõrtöajõu sissetoomisega teistest NSVL liiduvabariikidest. Heakorrale ja hoonete välimusele pöörati tähelepanu alates 1978. aastast seoses olümpia-regatiks valmistumisega. Linnas hakati rajama avalikke autoparklaid, paljud ajaloolised hooned kaeti Poola restauroorite tehnikat kasutades fassaadivärvidega, mis andsid linnale mõneks ajaks värske ilme, kuid koorusid paari aasta möödudes koos krohviga maha.

Tere tulemast nõukogude läände!

Nõukogude ajal omandas Pärnu aasta läbi toimiva sanatoorse ravikuurordi ja populaarse suvituskoha staatuse. Eelnenud perioodidel loodud kuurordimiljöo omandas nüüd „nostalgilise ideaalmaastiku“ tähenduse, kandes endas sõnumit suvepealinna kunagisest hiilgusest. Endiste aegade paradiisliku rannakultuuri järjepidevuse kandjaks nõukogude ajal oli tänaseni toimiv nudistlik naisterand ehk „naiste paradiis“.

Arvukatele mujalt NSV Liidust siia ravile saabunuile oli linn euroopalik nõukogude välismaa, neist paljudele ainuke „lääne“ kogemus üldse. 1980. aastate keskel võtsid Pärnu sanatooriumid aastas vastu ligikaudu 25 000 tervisetastajat. Koos pansionaatides ja puhkekodudes ning suvekuudel turismibaasides ja omal käel saabunud puhkajatega kokku külastas Pärnut aastas ligi 300 000 turisti.

KAS TEADSID, ET

endiste aegade paradiisliku rannakultuuri järjepidevuse kandjaks nõukogude ajal oli tänaseni toimiv nudistlik naisterand ehk „naiste paradiis“?



Rannaelevant 1950. aastate lõpp – 1960. aastate algus



Rannaelevant 2013. aasta





KAS TEADSID, ET

1994. aastal anti Pärnu jahisadamale Ida- Euroopa esimene sinilipp? 2 nädalat hiljem sai selle ka Tallinnas asuv Piriita Jahtklubi sadam.

SUVEPEALINN

Taasiseseisvumise järgselt pürgis Pärnu taas Eesti esikuurordiks. Otsustavaks läbimurdeaastaks kujunes 1994. aasta. Sama aasta mais kirjutas Eesti Vabariigi president Lennart Meri Rannahotelli taasavamisel külalisteraamatusse: „Rannahotelli taastamine seesuguseks, nagu ta oli sõjaeelses Eesti Vabariigis, on meie riigi taastamise vähendatud mudel, aga ka riigiparaadile heaks eeskujuks. Rannahotell on oma kauni näo

taastanud tarmukalt, kiiresti ja kvaliteetselt. Olgu siin tehtud töö eeskujuks ja sümboolseks kokkuvõtteks, samas ka julgustuseks Eesti ja eestlase ettevõtlikkusele!”

Koostöös ühendusega Hoia Eesti merd! sai Pärnu Jahtklubi sadam 1994. aasta kevadel Euroopa sinilipu – see oli esimene sinilipp kogu Ida-Euroopas. Sama aasta juulis võttis Pärnu sadam vastu esimesed sõjajärgsed kruisitu-



ristid Soomest ning augustis toimusid Pärnu lähel maailmameistrivõistlused Finn klassi purjetamises. Kuurordi mereväravad olid taas kõigile valla!

1996. aastast kannab Pärnu taas ka Eesti suvepealinna tiitlit. Tiitlit, mille

atraktiivsuse ja elujõu tagavad eelkõige Pärnu soodsast asukohast tulenevad looduslikud tingimused, ligi 180-aastane kuurordipärand ning pärnakate külalislahkuse kogemus.

Tere tulemast Eesti suvepealinna!





Pärnu Külustuskeskus

Uus 4, 80010 Pärnu, Eesti
Tel + 372 447 3000, +372 5330 4134
info@visitparnu.com
www.visitparnu.com

Pärnu

Visit Pärnu visitparnu Visit Pärnu VisitPärnu #visitparnu



PÄRNU TASUTA RAKENDUS
PÄRNU FREE OFFICIAL APP



European Union
European Regional
Development Fund



ANDROID →



← iOS



Pärnu Kuurort 180
1838 - PÄRNU HEALTH RESORT - 2018

Interreg
Central Baltic

Väljaandja: Pärnu Linnavalitsus · **Kaanefoto:** Pärnu muuseumi fotokogust · **Fotod:** Elen Juurma, Aino Valt, Indrek Aija, Andres Putting, Haide Rannakivi, Annika Tuisk, Jaak Nilson, Pärnu muuseumi fotokogu.
Tekst: Pärnu muuseum · **Kujundus:** Pilv · **Trükk:** Aktaprint OÜ